

PERSPECTIVA

Lęgnickie Studia
Teologiczno-Historyczne
Rok IV 2005 Nr 2

KS. JAN KLINKOWSKI

JEZUSOWA PROKLAMACJA WSPÓLNOTY KOŚCIOŁA (J 2, 13-21)

Życie Izraela przez wiele pokoleń koncentrowało się wokół świątyni w Jerozolimie. Nawet wówczas, kiedy świątynia była zburzona pragnienie jej odbudowania inspirowało proroków i mędrców do podjęcia refleksji teologicznej na temat znaczenia świątyni w życiu narodu. Wszyscy ewangeliści podkreślają Jezusowe pielgrzymowanie do Jerozolimy, gdzie znajdowała się świątynia. Każdy z ewangelistów inaczej jednak spojrzął na relacje Jezusa do świątyni. Wydaje się, że na refleksję teologiczną ewangelistów dotyczącą znaczenia świątyni wpływała sytuacja wspólnoty rodzącego się Kościoła na terenie Palestyny. Prawdopodobnie w pierwszym etapie chrześcijaństwo traktowało świątynię jako miejsce modlitwy wspólne dla wszystkich wierzących w Boga. Z chwilą przyjęcia pogan do wspólnoty pojawiły się konflikty dotyczące możliwości korzystania przez chrześcijan z wchodzenia w przestrzeń świątyni. Rozwijający się ruch zelocki z dużym prawdopodobieństwem spychał chrześcijan pochodzenia żydowskiego na dziedziniec pogan, uzasadniając tę decyzję koniecznością zachowania przepisów rytualnej czystości. Radykalnie zmieniła się sytuacja po zburzeniu świątyni w 70 r. przez Rzymian. Środowisko żydowskie musiało funkcjonować religijnie bez świątyni. Chrześcijaństwo również przewartościowało swój dotychczasowy stosunek do świątyni.

Na obraz świątyni w nauczaniu ewangelistów wpływali również adresaci, do których skierowana była Ewangelia. Inaczej słowa o świątyni odbierali chrześcijanie pochodzenia żydowskiego mieszkający na terenie Palestyny, inaczej chrześcijaństwo pochodzący z diaspory, a jeszcze inaczej nawróceni z pogaństwa.

Kościół, w którym kształtowała się Ewangelia Jana wydaje się w pierwszej fazie rozwijać wśród nawróconych saduceuszów. Stron-

nictwo saducejskie było bardzo ściśle związane ze świątynią w Jerozolimie. Jednak po pewnym czasie wejście na drogę życia chrześcijańskiego mogło się wiązać z koniecznością oderwania się od świątyni. Dla saduceuszów musiała to być bardzo bolesna decyzja wymagająca uzasadnienia teologicznego. Wejście esseńczyków do wspólnoty chrześcijan mogło otworzyć przestrzeń dla teologii, w której funkcjonowała idea nowej świątyni¹. Zasilenie wspólnoty Janowej przez Samarytan i pogan mogło wpłynąć na kształtowanie się liturgii zastępującej dotychczasowe rytury wzorowane na liturgii świątynnej. Tradycja Janowa, ze względu na długi czas powstawania odzwierciedla różne etapy kształtowania się relacji chrześcijan do świątyni. Ostateczny kształt Ewangelia Jana przyjęła, gdzieś około roku 100 po Chr. Uwzględniając cały proces tworzenia się tradycji Ewangelii św. Jana, skoncentrujemy się jednak w analizie perykopy 2, 13-21 na jej ostatecznym kształcie i spróbujemy odczytać przesłanie teologiczne oczyszczenia świątyni. Wydaje się, że ostateczny redaktor Ewangelii Jana nadał jej formę dramatyczną, stąd poszukiwanie orędzia teologicznego fragmentu 2, 13-21 odbędzie się metodą analizy dramatycznej.

1. Postacie akcji:

JEZUS

Jezus proklamuje wobec środowiska żydowskiego swoje Synostwo Boże. Stwierdzenie: „Weźcie to stąd, a nie róbcie z domu mego Ojca targowiska” (2, 16) sugeruje Jezusową relację synowską w stosunku do Ojca, którym jest Bóg zamieszkujący tę świątynię. Narrator umieszcza zatem samego Jezusa naprzeciwko Żydów. Jezus reprezentuje sferę boską, a Żydzi poziom ludzki. Uczniowie mogą być tylko niemymi świadkami wydarzenia, ponieważ nie są kompetentni do tego by uczestniczyć w oczyszczeniu świątyni. Jezus interweniuje w imieniu Ojca i dlatego może zmienić kult w świątyni.

BANKIERZY (*kernatistai*, – 2, 14) (*kollubistai*, – 2, 15)

W czasach Chrystusa każdy Żyd powyżej 20 lat miał płacić co roku pół sykla na świątynię (qumrańczycy utrzymywali, że raz w życiu) w okresie Paschy oraz inne daniny w monecie tyrskiej. W Palestynie

¹ Z. MAŁECKI. *Peszery do Księgi Izajasza*. Katowice 2004 s. 20.

były w obiegu monety rzymskie, bankierzy na terenie świątyni dokonywali wymiany walutowej. Do transakcji monetarnych dochodził handel zwierzętami. Świątynia czerpała stąd wystarczające dochody na utrzymanie kultu. W czasach pomyślności skarbiec świątyni mógł nawet tworzyć pewne rezerwy finansowe. Niestety handel był wówczas pod kontrolą rodziny Annasza, która czerpała z niego nie zawsze uzasadnione zyski².

W starożytnych świątyniach deponowano często pewne kosztowności, ponieważ nie było wielu możliwości zabezpieczenia majątku³. Obecność zatem przedstawicieli bankierów na terenie świątyni mogła wydawać się społecznie aprobowanym zwyczajem. Wystąpienie Jezusa przeciwko tej grupie ludzi mogło być przez elity odczytane jako gest o charakterze społecznym, zagrażający przyjętym zwyczajom. Natomiast Jezusowym celem mogło być zmanifestowanie swych mesjańskich prerogatyw poprzez realizację proroctwa Za 14, 21: „Nie będzie już w owym dniu przepukniów w domu Jahwe Zastępów”⁴.

UCZNIOWIE

Uczniowie bezpośrednio nie uczestniczą w akcji. Narrator podkreśla, że do Jerozolimy udał się Jezus. To Jezus oczyszcza świątynię z handlujących. To Jezus toczy polemikę z Żydami na temat kultu świątynnego. Uczniowie występują w komentarzu narratora, są jakby niemymi świadkami wydarzenia. Narrator pozwala nam jednak wejść w świadomość uczniów. Interpretacja czynów Jezusa dokonuje się przez komentarz narratora umieszczony w myślach uczniów. Znaczenie czynu Jezusa możemy odczytać przez dwa argumenty, które pojawiają się w myślach uczniów. Pierwszy pochodzi ze Starego Testamentu z Ps 69(68), 10: „Gorliwość o dom Twój pożera Mnie”, a drugi od Jezusa: „On zaś mówił o świątyni swego ciała” (2, 21).

² S. MĘDRALA. *Chrystologia Ewangelii św. Jana*. Kraków 1993 s. 210.

³ W Sumerze na terenie świątyni w spichlerzach gromadzono produkty rolne w szczególności zboże, znajdowały się tutaj piekarnie, rzeźnie, warsztaty rzemieślnicze. M. BIELECKI. *Zapomniany świat Sumerów*. Warszawa 1996 s. 283. W Egipcie każda świątynia zarządzała rozległymi dobrami ziemskimi. S. PERNIGOTTI. *Kapłan. W: Człowiek Egiptu*. Red. S. Donadoni. Warszawa 2000 s. 174. Pliniusz Starszy zauważa, że Arabowie zebrane kadzido przechowywali w świątyniach, a kapłani, którzy go strzegli, pobierali jako opłatę jedną dziesiątą tego cennego towaru. F. R. SCHECK. *Szlak mirry i kadzidla*. Warszawa 1998 s. 128.

⁴ J. GNILKA. *Die Neue Echter Bibel Neues Testament*. Bd. 4: *Johannesevangelium*. Stuttgart 1985 s. 25.

ŻYDZI

Narratorowi bardzo zależy, aby uwypuklić dystans między Jezusem, a Żydami. Prezentując czas akcji podkreśla, że była to pora Paschy żydowskiej (**paŝca twń Woudaiwn**). Marek (11, 15-19) nie potrzebuje precyzować czasu akcji. Wszystko dzieje się w kontekście Jezusowego pobytu w Jerozolimie, który prowadzi ostatecznie do wydarzenia krzyża. Taką samą konwencję utrzymuje Mateusz (21, 12-17) i Łukasz (19, 45-46). Jan pragnie jednak podkreślić, że była to Pascha żydowska. Narrator wyraźnie zakłada, że słuchacz spogląda z boku na święto, które jest mu obce. Między słuchaczem Ewangelii, a Żydami istnieje przepaść. Kim zatem dla narratora jest słuchacz, czyli adresat tego opowiadania? Mogą to być Samarytanie, którzy obchodzili alternatywną Paschę w stosunku do Żydów⁵, a więc należało podkreślić o jaką Paschę chodzi. Mogą to również być nawróceni helleniści, którzy nigdy nie uczestniczyli w święcie Paschy, byłoby to dla nich święto obce, znane ewentualnie ze zwyczajów pielgrzymowania diaspory do Jerozolimy. Mogą to być także chrześcijanie drugiego pokolenia, którzy mają już swoją Paschę, czyli pamiątkę Zmartwychwstania i dlatego podkreślają inność tej Paschy, która jest żydowska⁶.

Jeśli do Kościoła Janowego weszli bardzo wcześniej Samarytanie i helleniści, to wspólnota stanęła wobec ważnego dylematu. Jak pogodzić w ramach jednej wspólnoty tych, którzy uczęszczają do Świątyni Jerozolimskiej na modlitwę z tymi, którzy do niej nie mogą wejść. Zatem orędownikami zerwania z kultem świątynnym mogło być w ramach wspólnoty Janowej środowisko Samarytan i hellenistów. Polaryzacja mogła nastąpić w latach pięćdziesiątych, gdy chrześcijanie coraz częściej byli narażeni na ataki Żydów. W latach sześćdziesiątych w czasie powstania żydowskiego, saduceusze utracili kontrolę nad Świątynią Jerozolimską i zaczęli bardziej masowo zasilać wspólnotę Janową⁷. Kulminacją tego procesu było przejęcie przez faryzeuszy duchowego przywództwa nad całą społecznością żydowską w czasie synodu w Jamnia. Pierwotny zatem konflikt pomiędzy Żydami a Samarytanami wraz z hellenistami, przerodził się w konflikt między

⁵ W tym przypadku pojęcie Żydzi zawęża się do kręgu Judejczyków. M. BEDNARZ. *Pisma św. Jana*. Tarnów 1994 s. 41.

⁶ Różne koncepcje pojęcia Żydów w Ewangelii Jana prezentuje: M. WRÓBEL. *Żydzi w Ewangelii Janowej*. „Collectanea Theologica” 73:2003 nr 1 s. 19-35.

Żydami a chrześcijanami. Narrator podkreśla, że konflikt zaczął się od kultu w Świątyni Jerozolimskiej. Uzasadnieniem nowego kultu, który ogniskuje się wokół Jezusa, którego ciało jest świątynią, jest fakt, że Świątynia Jerozolimska stała się targowiskiem (**emporion**). Wydaje się, że pogląd ten środowisko Janowe sformułowało przed zburzeniem Świątyni Jerozolimskiej, a później po zburzeniu widziało w określeniu (**emporion**) uzasadnienie jej zniszczenia. Wszakże tak naprawdę nie została zburzona świątynia, ale tylko targowisko. Świątynia jest zatem tam, gdzie jest sprawowany kult Jezusa.

2. Miejsce akcji: Jerozolima – Świątynia.

a) Jerozolima.

Nazwa miasta pochodzi od syryjskiego boga Szalema i prawdopodobnie oznacza „Szalem założył”.⁸ Miasto od XV w. zamieszkiwali Huryci wywodzący się z Mitnni. Sporną kwestią pozostaje pojawienie się w mieście Jebuzytów. Nie jest w pełni jasne czy ludność ta ukształtowała się z rdzennych mieszkańców tworząc nową strukturę, czy też była ludnością spokrewnioną z Hetytami i osiedliła się w tym miejscu w XIII lub XII stuleciu przed Chr.⁹ Dawid zdobywając miasto zachował jego pierwotną nazwę i uczynił je własną stolicą. Miasto stało się w tradycji „Miastem Dawidowym”, które dziedziczyło tradycje dynastyczne rodu Dawida. Oczekiwania mesjańskie związane z tą dynastią przenoszono na miasto wierząc, że właśnie tutaj objawi się przyszły Mesjasz.

b) Świątynia (iëroj) – dom Ojca (oikoj tou patroj).

Pierwsza świątynia została zbudowana za czasów Salomona i służyła kultowi prawie przez 400 lat. Zburzona została przez Babiloń-

⁷ Autor *Dziejów Apostolskich* lapidarnie stwierdza, że „wielu kapłanów (oıoj tw iërewn) przyjmowało wiarę” (Dz 6, 7). Zatem proces przechodzenia kapłanów na chrześcijaństwo możemy datować już na lata czterdzieste. Rodzi się pytanie, co pierwotny Kościół oferował wstępującym kapłanom do wspólnoty? Czy powierzana była im troska o Eucharystię? Jest bardzo prawdopodobne, że tak jak zlecono rozdawanie jałmużny diakonom, tak również troskę o Eucharystię zlecono kapłanom. W innym przypadku w rozrastającym się dynamicznie Kościele Eucharystia stałaby się dostępną tylko dla wąskiej grupy wiernych.

⁸ C. H. MILLER. *Jerozolima*. W: *Encyklopedia biblijna*. Red. J. Achtemeier. Warszawa 1999 s. 444.

⁹ K. ARMSTRONG. *Jerozolima miasto trzech religii*. Warszawa 2000 s. 34n.

czyków w 586 r. przed Chr. Po powrocie z niewoli Żydzi pod wodzą Zorobabela rozpoczęli odbudowę świątyni. W 515 r. odbudowana świątynia została poświęcona, zaś Herod Wielki rozbudował ją i upiększył.

Struktura świątyni odzwierciedlała drogę człowieka do spotkania z Bogiem, który jest transcendentny. Kolejne stopnie świętości prowadziły przed oblicze Boże. Dziedziniec pogan był przeznaczony dla wszystkich. Był to pierwszy stopień świętości, gdzie Boga przedstawiano wszystkim poprzez pouczenia oparte na tekstach świętych. Następnym etapem świętości to dziedziniec kobiet oddzielony balustradą od dziedzińca pogan. Tutaj umieszczono kamienne tablice informujące o zakazie wstępu pogan. Następną przestrzeń świętości to dziedziniec mężczyzn przeznaczony dla tych, którzy byli związani z Bogiem przymierzem krwi. Kolejną przestrzeń świętości to dziedziniec kapłanów, którzy składając ofiary zbliżali się jeszcze bardziej do Boga, dlatego musieli dbać w szczególny sposób o przepisy rytualnej czystości. Kolejne stopnie świętości to „ulam”, czyli przedsionek miejsca świętego, „hekal” miejsce święte oraz „debir” miejsce. Najświętsze (Święte Świętych). W „hekal” znajdował się stół chlebów pokładnych, siedmioramienny świecznik oraz ołtarz kadzenia. Czynność okadzenia ołtarza mógł kapłan wykonać raz w życiu, jeśli w czasie losowania los padł na niego. Miejsce Najświętsze „debir” było oddzielone kotarą od miejsca świętego. Za nią znajdowała się Arka Przymierza przykryta płytą zwaną kapporet (przebłagalnia)¹⁰. Tutaj uobecniał się w szczególny sposób Bóg. Mimo, że po niewoli babilońskiej Arka Przymierza była w świątyni nieobecna, to jednak wierzone, że to miejsce jest przeniknięte obecnością Boga (później zwane Szekina). Obraz obłoku, który napełnia przestrzeń świętą sugeruje, że obecność Boga pojmowano bardzo realistycznie. Przed tę szczególną obecność Boga tu na ziemi arcykapłan mógł wejść tylko raz w roku w Dzień Przebłagania (*Jom Kippur*). W tym miejscu Bóg objawiał się najpełniej na ziemi, nie było innego miejsca by Bóg był tak obecny, stąd konieczność zachowania wielkiego dystansu wobec tej obecności. Nie można jednak zapomnieć, że ta obecność Boga w Świątyni Jerozolimskiej jest o charakterze zstępującym z rzeczywistości transcendentnej, ponieważ w obliczu zniszczenia chwała Boża opuściła Świątynię (Ez 10, 18-22)¹¹.

¹⁰ P. OSTAŃSKI. *Objawienie Jezusa Chrystusa*. Ząbki 2005 s. 73.

¹¹ B. WODECKI. *Rola i znaczenie Świątyni według Pierwszego Testamentu*. W: *Duch i obłubienica mówią: przyjdź*. Red. W. Chrostowski. Warszawa 2001 s. 433.

Zwoje znad Morza Martwego mówią o wspólnocie jako prawdziwej „świątyni” Bożego Ducha (zob. 1QS 5, 5-6; 8, 7-10; 1QH 6, 25-28; 4QpPsa 2, 16)¹². Ewolucja poglądów wspólnoty z Qumran w kierunku interpretacji obecności Boga we wspólnocie zachowującej w rygorystyczny sposób Prawo, z dużym prawdopodobieństwem była wynikiem kontestowania kultu w Świątyni Jerozolimskiej. To właśnie esseńczycy, którzy uwierzyli w Chrystusa mogli wnieść do Kościoła model teologiczny wspólnoty jako nowej świątyni, w której jest obecny zmartwychwstały Chrystus.

c) *Targowisko (emporion).*

Na dziedzińcu pogan prosperowało targowisko, na którym handlowano zwierzętami ofiarnymi oraz wymieniano pieniądze na takie, które akceptowała świątynia¹³. Zastosowany termin **emporion** wystarczył na określenie targowiska, jednak autor pragnął podkreślić stan całej świątyni i dlatego dodaje określenie **oikon** (dom) do **emporion**.

3. Czas akcji: przed Paschą.

Czas akcji wyraźnie jest zaznaczony w stosunku do synoptyków, którzy nie precyzują dokładnie w jakim czasie dokonało się oczyszczenie świątyni. Synoptykom wystarczyło określenie, że wydarzenie miało miejsce po uroczystym wjeździe do Jerozolimy. Jan pragnął jednak w szczególnie sposób podkreślić, że działo się to przed Paschą¹⁴. Określenie czasu akcji wydaje się mieć znaczenie teologiczne przed Paschą. Żydzi oczyszczali dom z wszelkiego kwasu, co miało symbolizować zerwanie z grzechem i otwarcie się na działanie Boże¹⁵. Jezus oczyszczając świątynię, przygotowuje ją do nowego kultu, do nowej Paschy. Tą nową Paschą będzie Jego przejście przez śmierć do

---

¹² P. PERKINS. *Ewangelia według świętego Jana*. W: *Katolicki komentarz biblijny*. Red. R. E. Brown, J. A. Fitzmyer, R. E. Murphy. Warszawa 2001 s. 1127. Szerzej na temat idei wspólnoty jako świątyni Bożej w Qumran piszą: B. GÄRTNER. *The Temple and the Community in Qumran and the New Testament*. Cambridge 1965 s. 1-46; R. J. MCKELVEY. *The New Temple*. New York-Oxford 1969 s. 46, 53; F. MICKIEWICZ. *Koncepcje świątyni w tekstach wspólnoty z Qumran*. „Ruch Biblijno-Liturgiczny” 50:1997 nr 4 s. 256-259.

¹³ OSTAŃSKI. *Objawienie Jezusa Chrystusa*. s. 72.

¹⁴ GNILKA. *Johannesevangelium*. s. 24.

¹⁵ J. DROZD. *Ostatnia wieczerza nową Paschą*. Katowice 1977 s. 26.

życia. Do tego przejścia zostaniemy zaproszeni również my w następnej perykopie, której akcja będzie się działa nocą (3, 2), czyli w noc Paschy. Jest to noc chrztu, czyli przejścia ze śmierci do życia. Zatem Nikodem nie przypadkowo przychodzi do Jezusa w nocy, bo była to noc paschalna, noc w którą pierwsi chrześcijanie przyjmowali chrzest. Perykopa z Nikodemem jest *haggadą* wyjaśniającą wydarzenie chrztu jako nowej Paschy, wyjścia z domu niewoli, z niewoli grzechu do domu łaski, czyli Kościoła.

a) Trzy dni na zbudowanie nowej świątyni.

Cyfra trzy nawiązuje prawdopodobnie do wydarzeń związanych z wyjściem z Egiptu. Teofania na Synaju dokonała się właśnie trzeciego dnia (Wj 19, 11.15.16). Bóg najpełniej objawia się w Jezusie Chrystusie, a przede wszystkim poprzez fakt śmierci i zmartwychwstania. Trzeci dzień stał się dla chrześcijan symbolem zwycięstwa, ale też nowego etapu na drodze wiary. Kościół zaistniał w nowej formie obecności Jezusa we wspólnocie.

Według Jana Ewangelisty Kościół kształtuje się od chwili powołania uczniów¹⁶, ale jego proklamacja dokonuje się poprzez ideę oczyszczenia świątyni, która zapowiada nową formę istnienia Kościoła po zmartwychwstaniu: „Gdy więc zmartwychwstał, przypomnieli sobie uczniowie Jego, że to powiedział, uwierzyli Pismu i słowu, które wyrzekł Jezus” (2, 22). W pełni zatem Kościół zaczyna istnieć poprzez wiarę uczniów po zmartwychwstaniu.

Znak zburzenia świątyni i jej odbudowania oznacza czas sądu eschatologicznego (1Hen 90, 2). Dla Jana sąd odbywa się tu i teraz, dlatego wejście do wspólnoty Kościoła jest decyzją dla każdego człowieka o charakterze eschatologicznym. Tutaj dokonuje się zbawienie.

b) Czterdzieści sześć lat budowano świątynię.

Herod Wielki rozpoczął rozbudowę świątyni w 18 r. przed Chr. zatem wydarzenie wypędzenia przekupniów byłoby umiejscowione ok. 27/28 r. po Chr.¹⁷ Liczba 46 może też mieć znaczenie symboliczne. Niektórzy sadzą, że pod tą liczbą zapisane jest imię Adam (אָדָם) = (**V**adam) (A=1) + (D=4) + (A=1) + (M=40) = 46. Byłaby to zatem suma

¹⁶ H. LANGKAMMER. *Kościół w Janowej Ewangelii*. „Roczniki Teologiczne” 42:1995 z. 1 s. 69.

¹⁷ J. SCHNEIDER. *Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament*. Bd. 4: *Das Evangelium nach Johannes*. Berlin 1985 s. 87.

wartości liczbowych poszczególnych liter imienia Adam zapisanych w języku greckim¹⁸. Obraz Kościoła zapisany zostałby liczbowo. Na początku mielibyśmy liczbę 46, która oznaczałaby budowę wspólnoty starotestamentalnej, a na końcu pojawia się liczba 153, w której ukryty jest symbol Kościoła założonego przez Chrystusa. Liczba 153 jest sumą liczb od 1 do 17 i może oznaczać osiągnięcie pełni zbawionych w Kościele. Warto zauważyć, że suma poszczególnych cyfr liczby 153 wynosi 9 (1 + 5 + 3). Cyfrą 9 zapisujemy hebrajskie słowo *prawda* (אמת). System zapisania słowa *prawda* polega na sumie wartości pierwszych cyfr poszczególnych liter tego słowa (א = 1) + (מ = 40) + (ת = 400), czyli 1 + 4 + 4 = 9¹⁹. Należy dodać, że pojęcie *ryby* (oyarion) jest użyte jeszcze tylko w kontekście cudownego rozmnożenia chleba w 6, 1-15 i może oznaczać pokarm Słowa Bożego. Pojęcie (oyarion) zastępuje w tym kontekście synoptyczne (icquj) (Mk 6, 38.41; 8, 7; Mt 14, 17.19; 15, 34.36. Luk 9, 13.16).

4. Rekwizyty.

Ewangelista wymienia stoły (*trapezai*), woły (*boj*), baranki (*probata*), gołębie (*peristerai*), bicz ze sznurków (*flagellion ek scoiniwn*). Wymienienie wołów, baranków i gołębi sugeruje nawiązanie do starotestamentalnego kultu, w którym były składane zwierzęta i ptaki. Zastosowanie pojęcia (*trapeza*) może być wieloznaczne, bo odnosi się nie tylko do stołu, na którym podaje się jedzenie, czy handluje, ale również do stołu, na którym składano chleby pokładne w Świątyni Jerozolimskiej²⁰. Bicz ze sznurków może symbolizować sprawowaną władzę przez Jezusa²¹.

Wyrzucenie ze świątyni zwierząt ofiarnych owiec i wołów sygnalizuje czas zakończenia rytuału starotestamentalnego²². W ten sposób

¹⁸ L. STACHOWIAK. *Ewangelia według św. Jana*. PŚNT. Poznań – Warszawa 1975 s. 155. Powiązanie liczby 46 z Adamem wywodzi się od św. Augustyna. Zob. TOMASZ z AKWINU. *Komentarz do Ewangelii Jana*, II, 3 (411).

¹⁹ Szerzej na temat mistycznego odczytywania alfabetu pisze: T. ZADERACKI. *Tajemnice alfabetu hebrajskiego*. Warszawa 1994 s. 68.

²⁰ R. POPOWSKI. *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*. Warszawa 1997 s. 609.

²¹ Warto zwrócić uwagę, że symbol bicia w religijności Egiptu związany jest z ideą zmartwychwstania. Ozyrys odpowiedzialny za zmartwychwstanie jest przedstawiany z biczem w dłoni. H. OWUSU. *Symbole Egiptu*. Katowice 2002 s. 101.

²² Zob. ORYGENES. *Komentarz do Ewangelii według św. Jana*. Księga X, XXIV (139).

kończy się funkcja Świątyni Jerozolimskiej, ponieważ Jezus zakłada nową świątynię, którą jest On sam. W tę obecność Chrystusa można wejść przez wiarę i oczyszczenie z grzechów.

W podtekście możemy się jeszcze doszukać wezwania do pogan, aby przestali ubóstwiać moce zwierząt. Warto zwrócić uwagę, że symbol byka był czczony w Egipcie, w kulcie Mitry, a także wśród Greków i Rzymian, dla których oznaczał Zeusa – Jupitera lub Dionizosa – Bachusa²³. W tym kontekście Jezus wchodzący do świątyni i wyrzucający zwierzęta przypomina Mojżesza powracającego z góry Synaj i walczącego z kultem cielca. Według Ewangelisty Jezus wzywa także pogan do radykalnego zerwania ze zwyczajami pogańskimi i włączenia się do wspólnoty Kościoła.

5. Kompozycja.

Opowiadanie składające się z dwóch części narracyjnej 2, 13-15; 2, 17 i 2, 21-22 i dialogowej 2, 16-19. Na początku narrator w 2, 13 prezentuje czas i miejsce akcji, następnie w 2, 14-16 opisuje czynność Jezusa. W 2, 17 poprzez wprowadzenie do akcji uczniów interpretuje czynność symboliczną Jezusa. W 2, 14-20 (wiersz 17 należy do części narracyjnej i jest komentarzem redaktora) dowiadujemy się jaka jest reakcja obecnych na Jezusowy gest. W 2, 21-22 przechodzimy do komentarza narratora, który identyfikuje się ze sposobem myślenia uczniów.

Jan w stosunku do synoptyków wysunął znak oczyszczenia świątyni na początek działalności publicznej Jezusa. Synoptycy zgodnie prezentują wydarzenie wypędzenia przekupniów po uroczystym wjeździe Jezusa do Jerozolimy: Mk 11, 15-19; Mt 21, 12-17; Łk 19, 45-46. W kontekście Mk (11, 12-14. 20-25) i Mt (21, 18-22) spotykamy obraz uschłego drzewa figowego, które symbolizuje wyczerpanie się funkcji wybraństwa ludu Starego Testamentu. Jezusowe zatem wejście do Jerozolimy jest proklamacją zakończenia etapu opartego na nauczaniu Starego Prawa i otwarciem czasu nowej łączności z Bogiem, która rozpoczyna się od autentycznej modlitwy. Łukasz potwierdza wyczerpanie się mocy starotestamentalnego nauczania poprzez zapowiedź zburzenia Jerozolimy (19, 41-44). Czyn Jezusa próbują synoptycy uzasadnić cytatem skompilowanym z fragmentów Jr 7, 11 i Iz 56, 7.

---

²³ D. FORSTER. *Świat symboliki chrześcijańskiej*. Warszawa 1990 s. 251n.

Połączenie cytatu Iz 56, 7 i Jr 7, 11 nastąpiło na zasadzie *gezerach szawach* wspólnego zwrotu **o' oikoj mou**. Słowem łączącym stał się czasownik **poiew**, który występuje jednak w trzech formach: u Marka w perfekcie, u Łukasza w aoryście, a u Mateusza w czasie teraźniejszym²⁴. Dla Marka cytat staje się okazją do podkreślenia czynności Jezusa jako próby przezwyciężenia partykularyzmu żydowskiego. Łukasz czynnością tą zamyka zapowiedź zburzenia Jerozolimy, a więc także świątyni, która przestaje pełnić tę funkcję. Mateusz uzasadnia swojej wspólnotie konieczność oderwania się od nadziei pokładanych w kulcie, który wraz ze świątynią przemija. Akcentem wspólnym dla wszystkich synoptyków jest podkreślenie funkcji modlitwnej Świątyni Jerozolimskiej. Synoptycy reprezentują zatem tradycję, w której jeszcze nie nastąpiło radykalne rozejście się chrześcijaństwa i judaizmu. Wydaje się, że chrześcijanie już przestawali uczestniczyć w kulcie ofiarniczym, ale nadal udawali się na modlitwę do Świątyni Jerozolimskiej. Nadal dla chrześcijan Świątynia Jerozolimska jest miejscem obecności Boga. Jezus zatem przywraca temu miejscu właściwą pozycję sacrum, która została podważona przez niewłaściwą funkcję świątyni. Zaskakujący może być Markowy uniwersalizm w kompozycji cytatu z Jr 7, 11 i Iz 56, 7, w którym wyeksponowano słowa (**pašim toij eqnesin**) wskazujące na możliwość kontaktu z Bogiem wszystkich narodów poprzez Świątynię Jerozolimską. Wydaje się, że zbliżamy się do pierwotnego nauczania Kościoła, w którym dominowały akcenty uniwersalistyczne²⁵. Brak tego akcentu uniwersalistycznego w Mt świadczy o konfrontacji pierwotnego Kościoła ze środowiskiem zelotów. Kościół Mateuszowy już wiedział, że wszystkie narody nie będą mogły przyjść do Świątyni Jerozolimskiej, którą przejęli zeloci i która ostatecznie została zniszczona, teraz trzeba pójść w świat i nauczać wszystkie narody (28, 19).

Jan najwyraźniej przesuwając akcent z funkcji modlitwnej na funkcję kultyczną świątyni. Czas wspólnych modlitw chrześcijan i Żydów ustał nie tylko w wyniku zburzenia Świątyni Jerozolimskiej, ale przede wszystkim z chwilą wyrzucenia chrześcijan z synagog. Jan zatem nie pokłada żadnych nadziei związanych ze świątynią. Dla synoptyków świątynia była jeszcze miejscem modlitwy, a dla Jana jej

²⁴ S. MĘDRAŁA. *Funkcja chrystologiczno-eklezjologiczna dialogów Jezusa z Żydami w czwartej Ewangelii*. „Studia z bibliistyki” 4:1984 s. 39.

²⁵ M. MIKOŁAJCZAK. *Teologia świątyni w Ewangelii św. Marka*. Poznań 2004 s. 52.

czas definitywnie przeminął. Jan proponuje zastąpienie kultu starotestamentalnego nowym, w centrum którego jest sam Jezus Chrystus. Znak oczyszczenia świątyni w Jerozolimie zapowiada śmierć – ofiarę Jezusa w Jerozolimie. Jezus znakiem w świątyni kończy kult starotestamentalny, a otwiera przestrzeń dla własnej ofiary.

Zainteresowanie kultem autora Ewangelii Janowej może wynikać z faktu pochodzenia chrześcijan tej wspólnoty z kręgów saducejskich w dużej mierze związanych z kapłaństwem starotestamentalnym. Z chwilą zburzenia Świątyni Jerozolimskiej i przejęcia władzy nad wspólnotą żydowską przez faryzeuszy dla saduceuszy skończyły się nadzieje na powrót do pierwotnego kultu. Nawróceni na chrześcijaństwo saduceusze tworzyli podstawy liturgiczne nowego kultu, w którego centrum znalazła się ofiara Chrystusa.

Charakter ofiarniczy podkreśla zastosowanie przez Jana cytatu z Ps 69(68), 10 (**o' zhl'oj tou/oikou sou katefagen me**), który jest modlitwą cierpiącego sprawiedliwego. Do Ps 69, 22 nawiąże Jan w opisie męki w 19, 29, gdy Jezusowi podano ocet²⁶. W kontekście pasyjnym Ps 69,10 pojawia się Rz 15, 3 i jest zaproszeniem do naśladowania Jezusa na Jego drodze męki²⁷.

Jan akcentuje również wymiar chrystologiczny i eklezjalny wydarzenia wypędzenia handlujących z świątyni. Synoptycy odwołują się do wypowiedzi Jezusa przed sanhedrynem i na określenie budowania i burzenia używają terminów związanych z budowlą: **kataluw** (burzyć) i **oikodomew** (budować) (Mt 26, 61; Mk 14, 58). Ewangelia Jana używa czasowników: **Iuw** (rozwiązywać, uwolnić) i **egeirw** (wzbudzić, powstać z martwych), które mogą odnosić się zarówno do budowli, jak i ciała Jezusa²⁸.

Kontynuacją eklezjalnego wymiaru wypędzenia handlujących ze świątyni będzie Jezusowa proklamacja swojego poświęcenia przez Ojca w uroczystość Poświęcenia świątyni. (10, 35-36). Obecność Jezusa we wspólnocie zastępuje obecność Boga w Świątyni Jerozolimskiej²⁹.

²⁶ C. S. KELNER. *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*. Warszawa 2000 s. 191.

²⁷ A. WIKENHAUSSER. *L' Evangelo secondo Giovanni*. T. IV: *Il Nuovo Testamento Commentato*. Morcelliana – Brescia 1962 s. 114.

²⁸ M. S. WRÓBEL. *Antyjudajizm a Ewangelia według św. Jana*. Lublin 2005 s. 150n.

²⁹ H. WITCZYK. *Bóg jako Ojciec Jezusa (J 10, 22-42)*. „Roczniki Teologiczne” 47:2000 z. 1 s. 164n.

6. Cel teologiczny.

Jednym z celów jest realizacja oczekiwań mesjańskich. Spodziewano się, że gdy przyjdzie Mesjasz to oczyści Jerozolimę (PsSal 17, 30). Z Targumu do Izajasza 53, 5 dowiadujemy się, że były w społeczności żydowskiej oczekiwania wzniesienia nowej świątyni przez Mesjasza³⁰. Jezus wypełnia te oczekiwania przenosząc je na płaszczyznę budowy wspólnoty Kościoła. Kolejnym celem była zapowiedź męki i Zmartwychwstania Jezusa. Znak w świątyni kończy kult starotestamentalny rozpoczyna się epoka kultu skoncentrowanego wokół Chrystusa. Nowa liturgia składa się z dwóch elementów z czytania Pisma (**graph**) i słowa (**logoj**) Jezusa.

Głównym celem perykopy o wypędzeniu przekupniów ze świątyni jest proklamacja Kościoła. Fragmentem kluczowym, odróżniającym tekst Janowy o tekstów synoptycznych jest stwierdzenie, że Jezus mówił o świątyni swego ciała (**swina**) (2, 21). Jan odróżnia **swina** od **sarx**. Słowo stało się ciałem (**sarx**) (1, 14) i to ciało (**sarx**) (6, 51) staje się pokarmem na życie wieczne. Natomiast (**swina**) Jan używa tylko na określenie ciała Jezusa po śmierci (J 19, 31.38.40. i 20, 12) oraz w kontekście oczyszczenia świątyni. Wydaje się, że w kontekście oczyszczenia świątyni nabiera ono znaczenia eklezjalnego³¹. Stoicy używali obrazu ciała dla pokazania organizmu społecznego, w którym każdy miał swoją funkcję. Ewangelista Jan odwołuje się do tego obrazu, aby ukazać, że nową świątynią jest Kościół, w którym jest obecny Chrystus³². Tak jak w ciele jest obecny element duchowy, który stanowi o istocie człowieka, tak w Kościele jest obecny Chrystus, który stanowi o istocie tej wspólnoty. Następna perykopa z Nikodemem wprowadzi nas w atmosferę wejścia do tej wspólnoty przez wydarzenie chrztu. Do obrazu budowania wspólnoty poprzez wznoszenie świątyni odwołuje się autor Listu do Efezjan: „W Nim zespolona cała budowla rośnie na świętą w Panu świątynię (**eij naon aģion en kuriw**) (2, 21). Tę duchową świątynię porównuje do symbolu ciała. „On ustanowił jednych apostołami, innych prorokami, innych ewangelistami,

³⁰ G. REIM. *Targum und Johannesevangelium*. „Biblische Zeitschrift“ 27:1983 s. 1-13.

³¹ C. K. BARRETT. *The Gospel According to St John an Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*. London 1972 s. 167n.

³² Zob. ORYGENES. *Komentarz do Ewangelii św. Jana*. Księga X, XXXV (228) oraz Tomasz z Akwinu. *Komentarz do Ewangelii Jana*. II, 3 (404).

innych pasterzami i nauczycielami dla przysposobienia świętych do wykonywania posługi, celem budowania Ciała Chrystusowego” (**eiġ oikodohn tou/ swmatoj tou/ Cristou**) (4, 11-12)³³. W Pierwszym Liście św. Piotra słyszymy określenie odnoszące się do chrześcijan: „wy również, niby żywe kamienie, jesteście budowani jako duchowa świątynia, by stanowić święte kapłaństwo, dla składania duchowych ofiar, przyjemnych Bogu przez Jezusa Chrystusa” (1P 2, 5)³⁴. Pojęcie **swġna** wykorzystuje również św. Paweł by wyjaśnić znaczenie charyzmatów we wspólnocie Kościoła (1Kor 12, 12-31). Określenie (**swġna**) pojawia się w Liście do Rzymian i służy również do wyrażenia idei Kościoła. „Jak bowiem w jednym ciele mamy wiele członków, a nie wszystkie członki spełniają tę samą czynność, podobnie wszyscy razem tworzymy jedno ciało w Chrystusie, a każdy z osobna jesteśmy nawzajem dla siebie członkami” (Rz 12, 4-5). Obraz porównania ciała (**swġna**) i Kościoła (**ekklġhsia**) mógł należeć do pierwotnego *credo* ponieważ spotykamy go w hymnie liturgicznym zawartym w Liście do Kolosan (1, 18)³⁵.

W tym kontekście znak oczyszczenia świątyni może przybierać jeszcze jeden wymiar symboliczny. Jeśli Jezus proklamuje wspólnotę Kościoła, w której jest sam obecny, to drogą wejścia do tej wspólnoty, włączenia w Jego Ciało jest oczyszczenie z grzechów³⁶. Zatem znak przemiany wody w wino był zapowiedzią czasu łaski i zerwania z przepisami rytualnej czystości, a znak oczyszczenia świątyni jest zapowiedzią nowej świątyni, którą jest sam Chrystus, drogą wejścia do tej nowej świątyni jest oczyszczenie z grzechów. Ten tok rozumowania potwierdza kolejna perykopa związana z postacią Nikodema, w której Ewangelista próbuje wyjaśnić zagadnienie chrztu poprzez, który zostajemy włączeni do wspólnoty Kościoła.

³³ C. H. DODD. *The interpretation of the Forth Gospel*. Cambridge 1953 s. 302.

³⁴ WIKENHAUSSER. *L' Evangelo secondo Giovanni*. s. 117.

³⁵ BARRETT. *The Gospel According*. s. 168.

³⁶ Idea oczyszczenia człowieka i wspólnoty znana jest w Qumran (1QS 4, 18-23). P. MUCHOWSKI. *Rękopisy znad Morza Martwego*. Kraków 1996 s. 27.

PROKLAMATION JESU ÜBER DIE GEMEINSCHAFT DER KIRCHE
(JOH 2, 13-21)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Um die theologische Botschaft aus der Perikope des Johannesevangeliums über den Rauswurf der Händler aus dem Tempel zu erklären, kann man die Methode der dramatischen Analyse benutzen. Das Hauptziel der Perikope ist die Proklamation der Kirche als neuer Tempel. Die Kirche als Tempel ist vor allem der mystische Leib Christi. Der Eingang zur Gemeinschaft der Kirche, also die Aufnahme in den mystischen Leib Christi, kann sich nicht anders als nur durch die Befreiung von Sünden verwirklichen.

Thum. Ks. Zbigniew Waleszczuk